

Kırsaldan Kente Göç ve Değişen Siyaset: Muş Örneği

Arzu YILDIRIM
Şırnak Üniversitesi, Şırnak

Özet

Göç ve toplumsal-kavimsel hareketlilik tarihte uygarlıkların oluşmasında önemli bir etkidir. Birçok büyük uygarlıklar göçle beraber mekânda meydana gelen değişimin, sanata, kültüre, hayata ve mimariye yansması ile birlikte oluşmuştur. Örneğin Helen uygarlığı batı ile doğunun bir sentezini ifade ederken, sentez kendini yer değiştiren halklara, askerlere, sanatkarlara borçludur. Göçle beraber bugünkü Avrupa ulusları oluşmuştur. Tarihteki büyük göçler aynı zamanda farklı kültür ve geleneklerin yeni bir mekânda sentezini ifade eder. Göç mekânı yeniden biçimlendirir. Mimaride mekânın kullanımı ve yapının biçimi ve duruşu değişirken, şehirde ise yatay bir ilerleme meydana gelir. Böylece arazi daha çok şehrin içine kayar. Göç daha önceden inşa edilmiş kent kimliğini değiştirir, onun statik yapısını bozarak, yeni eklemelerde bulunur. Böylece değişim ve dönüşüm içinde kent, kendine yeni gelenlerin, eski kimliğine yeni kattıkları ile bir senteze ulaşır. Göç kentin zaman içindeki akan kimliğine müdahale ederek, ona bazen yeni yataklar ve debiler sunar. Kentle birlikte eski ve yeni milletler kaynaşarak, başka bir milletin oluşumuna kaynaklık ederler. Geçmiş dönemlerde göçle bilinen ve ünlenmiş Keltler gibi kavimler vardır. Karadeniz insanın çaldığı tulum ile İrlanda halkının çalgı aletlerindeki benzerlik kendisini göçle borçludur. Aynı zamanda göç siyasi sonuçlar doğuran hareketlerdir. Örneğin Frigya'lılar Ege'nin batı yakasından Anadolu'nun içlerine göç ederek Hitit'leri ortadan kaldırmışlardır. Dolayısıyla göç tarihte, şimdiki gibi, toplumsal, siyasal sonuçlar doğuran bir olgu olmuştur. Sanayi devrimi öncesi kentlerin göçle ilgili hikâyeleri genelde birbirine benzer. Hikâye sanayi devrimi sonrası, mekanikleşmeye bağlı olarak şehre yönelik iş bulmak amacıyla değişir. Köy artık eski üretkenliğini kaybetmiştir. Şehir sanayi öncesi dönemde temel özelliği olan tüketim yeri olmak yerine, sanayi devrimi sonrası üretim alanına dönüşmüştür. Üretimin temel amacı olan kar yani para sadece bütün mal ve hizmetleri satın alan değer değil, aynı zamanda bütün ekonomik ilişkileri belirleyen güç haline dönüşmüştür. 19.yy. da ülkeler, güçlü ordularından daha çok güçlü paralarına dayanmışlardır. Değişim aracı olan para, diğer bütün değişim araçlarının yerini aldıkça, paranın yoğunlaştığı şehir ise göç almaya başlamıştır. Şehirler göç aldıkça, mekân yatay olarak gelişmiş, sınıfsal ayrım ise kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Kırdan kente göç oranı artış göstermeye başladığında ise, kır ve kent kavramları da eski anlamalarını yitirmeye başlarlar. Şehrin kendisi değişip dönüşürken, kente bağlı olan kırsal kesimde (köy) dönüşüme uğramaya başlar. 19.yy. boyunca kırsal kesimde yaşayan insanlar kentteki iş gücü talebinin karşılamak için kendi köylerinden kente yüksek oranlarda göç etmeye devam eder. Ülkemizde ki iş bulmak için göç ise 1950'lerden sonra görülmeye başlar. Bu çalışmada genel olarak bu göç olgusu incelendikten sonra 1990'dan sonra kırdan Muş'a olan göçler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kır, Kent, Muş.

Rural To Urban Migration And The Changing Politics Of Muş Case

Abstract

Migration and mobility in social and tribal history is an important factor in the formation of civilizations. Many great civilizations, immigration and the change occurring in space, the arts, culture, life and architecture together with the reflection has occurred. For example, when referring to a synthesis of Hellenic civilization of the East with the West, the synthesis itself displaced peoples, soldiers, artisans owes. Immigration and today consists of the nations of Europe. History of the great migrations of different cultures and traditions, but also refers to the synthesis of a new space. Immigration and reforms the space. Changing shape and position of the building architecture and the use of space in the city, consists of a horizontal progress. Thus, a lot of land sliding into the city. Migration changes the identity of a pre-built city, disrupting its static structure, located in the new additions. Thus, in the city of change and transformation, self-newcomers, they bring the old identity with a new synthesis. Migration flows over time, the identity of the city to intervene, it sometimes offers new beds and flow rates. Merging old and new nations, along with the city, are another source of the formation of the nation. In the past, tribes such as the Celts migrated there are known and reputed. Black suit man playing musical instruments used by the Irish people to migrate similarity owes itself. At the same time the political consequences of migration movements. For example, to migrate to the interior of Anatolia Hittites Frigya intended to remove the west coast of the Aegean. Therefore, the date of migration, such as the current social, political consequences have been a case. Stories about urban migration generally similar to each other before the industrial revolution. The story after the Industrial Revolution, to the city to find a job varies depending on mechanization. Lost productivity is no longer the old village. The main feature of the pre-industrial period, the city of the place of consumption, rather than being turned into a production area after the industrial revolution. The main purpose of the production, so the profit is not worth the money just to buy all the goods and services, but also has become arbiters of all economic relations. 19th Century the countries, strong currencies, more powerful armies. Money that is an agent of change, as it displaced all other means of exchange, money is concentrated in the city began to migrate. Cities of migration as it goes, space horizontally developed, the class distinctions emerged spontaneously. Starts to increase the proportion of rural to urban migration, the rural and urban concepts begin to lose the old understanding. Changed into the city itself, which is connected to the city in the rural areas (villages) begins to undergo transformation. 19th Century People living in rural areas in the city for their villages to the city to meet the demand for labor continues to migrate to higher rates. If you migrate to find work in our country began to appear after 1950. In this study, after examining the phenomenon of migration in general, after 1990, the migration of rural Muş evaluated.

Keywords: Migration, Rural, Urban, Muş.

1. Giriş

Göç ne şekilde ve hangi amaçla olursa olsun, bireylerin zihinlerinde ciddi travmatik etki oluşturur. Göçle beraber kişi, mekânın ve ona bağlı olan eski yaşama biçiminin ayakları altında kayıp gittiğini fark eder. Kayıp giden sadece mekân

değildir. Mekânın üzerinde yaşadığı ona iline olan hayatıdır. Terk edilen mekân anıları, geçmişi içine aldığı kadar, kimliğin kolayca bir parçası haline dönüşür. Eski mekânla girilen sahiplik ve tanıma ilişkisi ona ontolojik bir güven verir. Doğduğu yeri tanıması, sahiplenmesi, kır yaşamının

statikliği, bildiği yerlerde yaşamak ona aidiyet duygusu kazandırır. Şehrin tanınmış olmayan yüzü, hareketli yapısı, bireyselliği, şehre gelen bireyi kendi doğduğu yerle platonik bir ilişkiye sokar. Terk ettiği yer gidilemeyen olduğu sürece, ona olan aşkı ve tutkusu artar.

Seksenli yıllarda ülkemizde ki göç olgusu yeni ekonomik politikalarla bağlı olarak değişirken, 90'ların başında ise Güney ve Doğu Anadolu'daki göç olgusu yaşanan çatışmalara bağlı olarak gelişir. Buradaki göç ve siyaset ilişkisini etkileyen temel faktör PKK ve bunun etkinliğini azaltmaya çalışan devletin faaliyetleridir. Bu bölgelerde terörle beraber göç, siyaset ve kentler değişime uğrar. Düşük yoğunluklu savaş, devlete ekonomik ve askeri bir yük getirdiği gibi, bölge halkına göçle eş anlamlı olan fakirliği getirir. Toprak mülkiyetine göre kurulmuş iktidar ilişkileri, aşiret yapısı, geri kalmışlık ve işsizlik zaten bölge halkını yeterince fakirleştirmişken, göç ile birlikte gelen daha çok fakirlik ise insanların kendilerine olan saygılarını da kaybetmelerine yol açtı. Bu saygınlık kaybetme genç nesillerde öfkeye dönüşerek siyasi tutumları açısından diğer göçmenlere göre siyaseten daha radikal olan bir kitleye dönüşmelerini sağladı.

2. Göç Nedir?

Göç en yalın ifade ile birey ve grupların, ekonomik, sosyal, kültürel, politik nedenlerden dolayı bir yerden bir yere gitmelerine karşılık gelmektedir. Göçle ilgili tanımlara bakıldığında ortak unsurun “yer değiştirme” olduğu gözlerden kaçmamaktadır (Tuzcu, 2008: 8).

Göçün süreç olma niteliği, göçün tanımlanması, ölçülmesi, çözümlenmesi, açıklanması ve yorumlanması açısından karmaşıklık yaratabilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249). Bütün bunlar göz önüne alındığında, göçün çok teknik bir tanımı, “asıl yerinden, ulaşılmak istenilen yere hareket”(Karpat, 2003: 3) şeklinde olabilmektedir. Dolayısıyla göç tanımlarında, göçün bazı temel özellikleri söz konusu olmaktadır. Bunların en başında geleni, “yaşam yerini değiştirme” olarak belirtilebilir. Buna göre, kişinin göç etmiş olması için, yaşamış olduğu yerden başka bir yere hareket etmiş olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile göç, bir yerden diğerine hareketi, yani alan değiştirmeyi ve bunun için bir mesafe almayı gerektirir. Bu, göçün mekân özelliğidir. Ancak, bu alanın boyutları, sınırları ve belirlenmesi hususlarında bir sıkıntı da görülmektedir (Özcan, 1998: 79). Diğer taraftan, yaşam yerini değiştirmek, iki şekilde anlaşılabilmektedir. Birincisi, yaşam yerini değiştirmek, sadece konut yerinin değiştirilmesi anlamına gelebilir. İkincisi, konut yanında işyerinin de emek pazarı dışına çıkması veya bir başka emek pazarına girilmesi şeklinde olabilir (Tekeli, 1998: 9). Esasen genel olarak yaşam yerini değiştirmek göçün temel noktası olsa da; ekonomideki gelişmelere bağlı olarak; yapılan işin mobil hale gelebilmesi de göz önüne alınarak yapılan işin daha fazla önem kazanmasıyla beraber, göç algısında yaşanan yerin değil de, çalışılan yerin esas alınmasının mümkün olabileceği ileri sürülmektedir (Özcan, 1998: 81).

Göçün diğer bir temel özelliği, göçün zamanla ilgili boyutudur. Çünkü göç, “belirli bir zaman dilimi içinde belirli bir yerleşme alanından dışarıya çıkan yer değiştirmelerin toplam sayısı” (Tekeli, 1998: 9) olarak belirlenmektedir. Ancak burada, bir hareketliliğin göç olarak kabul edilmesi için, göç edilen yerde ne kadar kalınması gerektiği üzerine bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bununla birlikte, henüz bu konuda

bir birlik bulunmamaktadır. Bazılarına göre bu süre, bir yıl veya bir yıldan fazla olmalıdır. Ancak bu ölçütün meydana getirdiği sorun, bir yıldan daha az başka bir yerde kalanlarla, sayım tarihinde bir yılını doldurmamış olanları dışarıda bırakması olarak ifade edilmektedir. Bu konuda bir mutabakat olmaması, ülkeler arasındaki farklılık ve uç örneklerle de anlaşılabilmektedir. Örneğin, Endonezya ve Salomon adalarında yapılan nüfus çalışmalarında zaman kriteri 24 saat olarak alınmaktadır (Özcan, 1998: 80).

Göçün üçüncü çerçevesi, göç eden kişinin göç ettiği yerde bulunma niyeti ve süresi ile ilgilidir. Bir hareketliliğin olması, oturulan yerin değişmesi ve bu değişimin de belirli sınırlar çerçevesinde olması yanında, diğer önemli bir husus, göçün “kalıcı bir niyet” ile yapılması olarak ifade edilmektedir. Buna göre, bir yerden bir yere hareket etmeye karar veren kişinin orada “kalma niyeti” üzerine hareket etmesi gerekmektedir (Özcan, 1998: 80).

2.1. Dönemsel Olarak Türkiye’de Kırsaldan Kente Göçler

Türkiye’de iç göçlerin çeşitli dönemler halinde ve bu dönemlere özgü nedenler ışığında incelenmesinde yarar görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda Türkiye’deki kırsaldan kente olan göçler; 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası dönemler halinde incelenmiştir.

2.1.1. 1923-1950 Dönemi

1923 yılından itibaren başlayan ilk dönemde, önemli bir göç hareketi yaşanmamıştır. Bu dönemde kırdan kente ve kentten kente doğru gerçekleşen cılız bir göç söz konusu olmuştur. Evlilikler, memur tayini, okul gibi nedenler bu dönemdeki göçlerin temel nedenleri arasında yer almıştır (Tüfekçi, 2002). 1950’li yıllardan önce artan nüfusla birlikte toprağın bireyler arasında paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu, göçün olmadığı geleneksel köy toplumlarında hane ve topluluk düzeyindeki yaşam döngüleri toprakla ve devletle var olan dengeler çerçevesinde sürmüştür (Akşit, 1997: 24).

Ancak söz konusu dengeler zamanla bozulmaya başlamıştır. Özellikle 1945 ile 1950 yılları arası dönemde Türkiye’deki doğal nüfus artış hızı, 2. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda tarım ürünlerinde görülen fiyat artışları ve bu fiyat artışları neticesinde doğal olarak küçük toprak sahibi köylüleri arazilerini genişletmeye ve işgücü oluşturacak çocuklarını artırmaya yöneltmesi; Marshall planına rastlayan dönemde kırsal alanlara daha geniş çapta tıbbi yardımın sağlanması ve ilaç dağıtım hizmetlerinin de yapılması ile çocuk ölüm oranındaki görülen azalma gibi (Vergin, 1986: 28-29) nedenlerle yükselmiştir. Ayrıca haber kanallarının artması ile köylünün kentsel yaşamdan haberdar olması da etkili olmuştur (Peker, 1999:195). Bu süreçle birlikte şüphesiz kırdan kente yönelen göç, 1945’ten sonra yaşanan kentleşme olgusunun temel nedenini teşkil etmiştir.

2.1.2. 1950-1960 Dönemi

1950’li yıllar, Türkiye’nin kentleşme ve yerleşme tarihi üzerinde, ekonomik oluşumunda, toplumsal endekslerinde derin izler bırakan ve etkileri günümüze dek süren köylerden kentlere doğru olan göçün başladığı, doruklarına ulaştığı ve sonra yavaşladığı dönemin başlangıç noktasıdır (İçduygu ve Ünal, 1997: 25).

Kırdan kopan bu nüfusun kente göçü, 1950’li yıllarla birlikte ülkenin kırsal alanlarında görülen ekonomik ve

toplumsal değişme ile başladığı ve hızlandığı ilgili yazında yoğun olarak ele alınmıştır. Genelde dünya sistemi ile eklemelenmesi hızlanan Türkiye'deki toplumsal oluşum içinde tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi, tarımda verim düşüklüğü, tarımsal gelirin yetersizliği, topraksızlaşma ya da toprağın belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi faktörlerle kırsal alanlarda yaşayan nüfus kentsel alanlara doğru hızla hareketlenmiştir (İçduygu ve Ünalın: 1997, 43).

Toprak üyeliğinde meydana gelen artışın beraberinde getirdiği tarım topraklarındaki küçük parçalara ayrılmanın yanı sıra, bu dönemde tarımda makineleşme eğilimleri de belirlemeye başlamıştır ve bu giderek artmıştır. 1948 ile 1956 yılları arasındaki dönemde Marshall programının uygulanmasıyla ülkedeki traktör sayısı bin 800'den 44 bin'e; 1963 yılından sonra ülke içinde büyük ölçüde montaj olsa da traktör üretimine başlanması ile bu dönemde traktör sayısı 100 bin'e erişmiştir (Tekeli ve Erder, 1978: 301). Ancak tarım kesiminde makineleşme kırsal alanlarda eksik istihdam ve gizli işsizlik sorununu daha da pekiştirerek, fazla işgücünün emilememesine neden olmuştur (Vergin 1986: 29). Bu nedenlerle kırsal alanda artmaya başlayan işsizlik, kamu olanaklarından yoksunluk, tarımsal üretkenlikte yetersizlik ve yukarıda da kısmen ifade edildiği gibi toprağı kıt köylerin genişleme sınırlarına çoktan varmış olmaları gibi itici nedenlerle umut vaat eden kentlere doğru yönelmeler hız kazanmıştır (Akşit, 1997: 26).

Göçün iletici nedenlerini gösterir nitelikte olan bu gelişmeler de, kır insanının hareketliliğini artırdı ve onları köylülükten uzaklaştırarak modern kentsel toplumla tanıştırdı (İçduygu ve Sirkeci, 1999a: 273).

Özetle, tarımda makineleşme ve diğer tarımsal girdilerdeki artış ve yeniliklerin yanı sıra, modern miras hukukunun uygulanması nedeniyle tarımsal işletmelerin büyüklük ve yapısının değişmesi sonucunda kırsal kesimde yaşayanların bir bölümünün tarımsal üreticilik sıfatını yitirmeye başlamalarına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dış dünya ile bütünleşme politikalarına bağlı olarak ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması hem kentten haberdar olma olanaklarını artırmış hem de tarımda pazara yönelik üretime geçilmesine imkân sağlamıştır. Bu ise 1950'li yıllardan itibaren başlayan ve 1960'lardan sonra ivme kazanan hızlı bir iç göç hareketine ve dolayısıyla kentleşmeye neden olmuştur (Kartal, 1992: 128).

2.1.3. 1960-1980 Dönemi

1960 ile 1980 yılları arası dönemde kır-kent gelir farklarının artışı, kentlerin ekonomik ve toplumsal çekiciliğinin yükselmesi, ulaşım ve haberleşmenin gelişimi gibi etkenler (İçduygu ve Ünalın, 1997: 44) nedeniyle bu dönemde de kent nüfusu giderek artmıştır. Bu artışın nedenlerinden biri köylerde meydana gelen dönüşümdür. Şöyle ki, 1960'lı yılların sonları ile 1980 yılının başlangıcını kapsayan dönemde, tarım büyük ölçüde piyasalaşmıştır. Köylerde 1940'lı yılların sonuna kadar yaygın olan geçimlik kesim giderek daralmış, 1970'li yılların sonuna gelindiğinde buğday, süt gibi temel birkaç gıda maddesi dışında geçimlik üretim hemen hemen sona ermiştir. Böylece tarım, büyük çapta piyasalaşmış ve ekonominin geri kalan kısmıyla entegre olmuştur (Kazgan, 1999: 32).

Türkiye köylerinde ortaya çıkan bu dönüşüm, başka bir ifadeyle kapitalizmin köylere girişi bazı toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Zamanla buğday ve

arpa, meyve ve sebze gibi hane iç tüketimi için de gerekli olan mahsullerin pazarlama oranları artmıştır; pamuk, tütün, şeker pancarı gibi tamamen meta olarak üretilen mahsullerin üretimine geçilmiştir. Tarımsal üretimde makineleşme eğilimleri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Önceleri toprak açma yoluyla büyüyen hane toprakları, toprak açmanın sınırlarına ulaştıktan sonra toprak alım satımı ve başkalarının topraklarına ekonomi dışı baskılarla el koyma yollarıyla orta ve büyük ölçekli işletmeler haline gelmişti. Tarımsal üretimin ticarileşmesi ve metalaşmasına paralel olarak modern girdi kullanımı artmış; köy içi ve köy dışı tüccarların ilişkilerinin artması sonucunda, artan nakit para ve kredi ihtiyaçları borçlanma ve tefecilik ilişkileri içinde tedarik edilmişti (Akşit, 1999: 174).

Bu süreç, Doğu-Güneydoğu Anadolu dışında da yaygın olan beye, ağaya ve toprağa bağlı ırgat yerine, bağımsız çiftçi ailesinin oluşturduğu bir üretici sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte gitmiştir; fakat söz konusu iki bölge, sosyo-politik etkenlerin de karışmasıyla henüz bu süreci tam olarak yaşayamamıştır. Bağımsız çiftçi aileleri, piyasa endekslerine göre ürün bileşimini, girdi/ürün yoğunluğunu düzenleyen, teknolojik atılım yapmaya hazır, kârlılık ilkesini kollayan yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır (Kazgan, 1999: 32). Sayılan bu olumsuz koşullar kırdan kente göçleri yaygınlaştırmış ve bu evreden sonra göçü adeta kurumsallaştırmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999a: 274).

Ancak bir önceki dönemde tohumları atılan ve yavaş yavaş yeşeren gecekondular ve diğer kentsel sorunların bu dönemde iyice kökleştiği görülmektedir. Ayrıca bu dönem kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki değişimlerin iç göç sorunsal alanlarına damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde, sanayi kesiminin işgücü ihtiyacı, kırsal alanlardan çıkış noktasını bulan aşırı bir işgücü sunumu (arzu) ile desteklenmiş ve kentsel alanlar bu talebi ne konut ne de diğer altyapı imkânlarıyla karşılayabilmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 251). Diğer yandan zamanla kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi de aynı hızda gelişme gösterememiştir. Sonuç olarak, gecekondularda yaşayan ve ikincil ekonomik kesimlerde (sektörlerde) geçimini sağlamaya gayret eden bir göçmen kitlesi kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmiştir. Bu göçmen kitlesi, oluşan göç ağı ile birlikte göç dalgalarının devamlılığını da sağlamıştır (İçduygu ve Ünalın, 1997: 44).

1975 yılından önce 1960 ile 1970 yılları arasında hâkim olan göç türü, kır-kent göçü iken bu yerini 1970'lerin başında kent-kent göçüne ve 1970'lerin ikinci yarısından sonra kırsal kesimlerin yanında, küçük ve orta ölçekteki kentlerden büyük kentlere aile göçüne dönüşmüştür (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1999: 305) olmasının yanı sıra, bu dönemde göç vermede bir önceki dönemin aksine ilçe merkezleri yerine köy ve bucaklara göç önem kazanmıştır. Bu değişim eskiden beri nüfus çekim merkezleri olan büyük şehirlerin çekiciliklerinin devam etmekte olduğunu, beraberinde artık iller içinde mahalli merkez durumunda olan bazı ilçe merkezlerine gitmenin önem kazandığını göstermektedir. Böylece Türkiye'deki iç göçlerde nüfus alan alanlarda da değişim görülmektedir (Tümertekin, 1977: 68).

Cumhuriyet tarihinin en yüksek düzeydeki kentleşme oranının gerçekleştiği bu dönemde, iç göç hareketleri başta İstanbul olmak üzere; Ankara, İzmir, Mersin, Gaziantep, Bursa, Adana, Sakarya, İzmit gibi illere olmuştur. Göç veren illerin çözümlemesi yapıldığında ise özellikle Sivas, Kars, Kastamonu, Trabzon, Rize, Giresun, Çorum, Malatya gibi

iller en yüksek oranda göç veren iller grubunu teşkil etmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 252).

2.1.4. 1980 Sonrası Dönem

İç göçlerin bu dönemden itibaren kent ağırlıklı bir yapıya dönüşmesinin nedenleri arasında; eğitim örgütlenmesinin kentsel alanlarda ağırlıklı olarak konuşlanması, kamu kesiminin ekonomi politikaları ve yatırımı özendirici politikaları nedeniyle köyle kent arasında ara engellerin oluşması ve aşamalı göçün başlaması, ülkede göç veren bölgelerdeki kentsel yapıların kırsal nitelik taşıması, az nüfuslu kentsel yerleşmelerdeki sermaye sahiplerinin bu mekânlardaki paranın dönüş hızının yetersiz kalması nedeniyle bir üst denetim merkezindeki imkânları değerlendirme arzusu (Peker, 1999: 297) gibi etkenler sayılabilir.

1980 yılından sonraki dönemde ülkemizdeki iç göçü büyük ölçüde etkileyen nedenlerden bir diğeri ise, bu yıllardan sonra Türk tarımında görülen gerilemedir. Şöyle ki, Türkiye 1980 yılına kadar hayvancılıkta Avrupa ülkeleri arasında birinci, dünyada ise ikinci sıradaydı. Ancak, 1980 yılından sonra tarım ve hayvancılık politikalarında yapılan olumsuz değişiklikler, Türkiye'nin tarım alanındaki söz sahibi ülke konumunu sekteye uğratmıştır (Usumi, 1999: 39-42). 1980'li yıllarda uygulanan "uyarlanma politikaları" ile birlikte tarım yönetimi "aşağıdan yukarı"ya doğru erimeye, bunun sonunda ilgili bakanlığın merkez ve taşra teşkilatı işlev değiştirmeye başlamıştır. Birincisi, temel tarımsal girdilerin tedariki ve dağıtılmasında kamu kesiminin tekel konumuna son verilmiştir. İkincisi, kamu yönetimi tarım ve destekleme alımı fonksiyonunu büyük ölçüde terk etmiştir. Üçüncüsü, tarımsal sanayi tümü ile özel sektöre terk edilmiştir. Dördüncüsü, ilk üç değişiklikte birlikte tarımsal kredi sistemi "destekleme" niteliğinden uzaklaştırılmıştır (Güler, 2005: 202).

Türkiye'de yarım asırdan beri devam eden bu iç göç olgusuna, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1980'li yıllardan beri devam eden terör sonucu oluşan güvenlik sorunları, büyük ölçekli kalkınma projeleri, doğal afetler nedeniyle meydana gelen yer değiştirmeler de eklenmiştir. Özellikle 1985-1996 yılları arasında terörün şiddetlenmesinden dolayı bölgede yaşayanların bazılarının yerleşim yerleri zorunlu olarak ya da kendi istekleriyle değişmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006).

Türkiye'de iç göçlerin nedenlerine, özellikle de Doğu'dan Batı'ya göçlerin nedenlerine ışık tutması açısından 1930'lu yıllarda uygulanan devletçilik politikasına değinmek yararlı olacaktır. Bu dönemde yurdun dört bir yanına sanayi yatırımları yapılmıştır. Bunlar tekstilden tarım ürünlerine kadar birçok alanda üretim yapan işletmeler olup, hem ülkenin sanayisinin gelişmesine hem de ülkenin dengeli bir şekilde kalkınması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının minimize edilmesi için iyi örnek oluşturmuştur. Ancak 1980'li yıllardan sonra, bu işletmeler özelleştirilmiş ve devlet tarafından ülkenin geri kalmış bölgelerine sanayi yatırımları yapılmamıştır. Özel sektör tarafından yapılan sanayi tesisleri de büyük ölçüde ülkenin batısına konuşlanmıştır (Özdemir, 2012: 9).

Kırsal kesimlerden, kentlere olan göçün ülkemiz açısından bir de kültürel nedeni mevcuttur. Örneğin: Adam öldürme, kız kaçırma olaylarından sonra başlayan kan davası

olgusu, insanların göç etmelerinde etkili olmuştur (Kızılcıkelik, 1997: 659).

Bu dönemde içgöçlerin giderek artmasında, 1980 sonrası dönemin kendine özgü özelliklerinin büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda Türkiye'de, toplumsal oluşumun, ekonominin "serbest piyasa ekonomisi", "özelleştirme" gibi hedeflerle yeniden yapılandırılmaya çalışılması ile yeni bir döneme girmesine tanık olunmakla birlikte, küreselleşme sözcüğü de ülke gündemindeki üstün yerini yavaş yavaş almaya başlamıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 252).

3. Muş İlinde Kırsaldan Kente Olan Göçte Etkili Olan Temel Unsurlar

Muş ilinde fiziki coğrafya koşulları nüfus hareketlerinin hızı ve doğrultusu üzerinde belli bir etkiye sahip olmakla beraber; beşeri faktörler, ildeki nüfus hareketlerinin asıl önemli nedenini oluşturmaktadır. İldeki nüfus hareketleri ve nüfusun dağılışı büyük oranda kırsal kesiminin kontrolü altında gelişmektedir. Nitekim kırsal göçler ile sosyo-ekonomik ilişkiler arasındaki bağlantıya yönelik yapılan bir çalışmaya göre, kırdan şehre göçlerin % 28'i hane başına düşen arazi miktarının düşük olmasından, % 27'si fizyolojik nüfus yoğunluğunun fazlalığından ve % 10'u ekilebilen sulu arazilerin toplam araziye oranının düşüklüğü gibi fiziki yapıya bağlı fakat beşeri kökenli nedenlerden kaynaklanmıştır (Gülbüz ve Karabulut, 2008: 53).

3.1. Ekonomik Nedenler

İnsanları göçe iten nedenlerin başında ekonomik olanı gelir. İlde yoksulluk, işsizlik ve ürün elde etmedeki başarısızlık insanları göçe zorlayan belli başlı ekonomik nedenlerdir (Tümertekin ve Özgüç, 1997: 285-287). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra globalleşme olarak da tanımlanan yeni dünya düzeni ile beraber Türkiye'nin ekonomi politikaları da bu doğrultuda şekillenmiş ve ülke içinde farklı gelir düzeyine sahip kesimler arasındaki uçurum daha da büyümüş ve derinleşmiştir. Kırsal kesimde yaşayanlar tarımsal üretimden, artık eskisi kadar gelir temin edememiştir (Avcı, 2003: 221). Bunun yanında hızlı nüfus artışına rağmen, insanlar gerek gıda maddesi, gerek tarımsal kökenli başka ihtiyaç maddeleri için eskiye oranla daha fazla tüketimde bulunmaktadır (Tümertekin, 1994: 124).

Kaldı ki günümüzde tüketilen ürünlerin büyük bir kısmı kısa bir süre sonra yerini daha iyisine bırakmaktadır. Durumun böyle olması tüketimi arttırmakta ve böylece tüketim alışkanlığına sahip olan bireylerin gerekirse iş imkânları için göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle Muş ili gibi ekonomisi tarıma dayalı ve ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği kısıtlı olan alanlarda hızla artan nüfus için yeterli miktarda istihdam yaratılamamaktadır. Sanayi faaliyetlerinde gerekli atılımlar gerçekleştirilememiş böylece toprağa bağımlı bir ekonomi gelişmiştir. Nitekim il genelinde toplam çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı incelendiğinde tarımda çalışan nüfusun oranının 1980-2000 yılları arasında % 80'nin üzerinde olmuştur. Buna karşılık Türkiye genelinde 1980'den sonraki sanayileşme süreci ile berber tarımsal faaliyetlerde çalışanların oranında hızlı bir düşüş meydana gelmiştir. Muş ilinde tarımda çalışan nüfus miktarı 2000 yılında % 83'ün üzerinde iken, 2009 yılı verilerine göre önemli ölçüde azalmış ve % 38 seviyelerine gerilemiştir. Buna rağmen Türkiye ortalamasının (% 24,7) oldukça üstündedir. İlde 2000 yılı verilerine göre sanayi sektöründe

çalışan nüfus oranı %1,5 iken, 2009 yılında % 13 seviyelerine çıkmıştır. Sanayide çalışan nüfus miktarındaki artış, Türkiye'deki artış oranının yarısı (% 25,3) civarındadır. Ekonomik faaliyetler içinde tarım, en önemli uğraş olmasına karşılık; gübre, sertifikalı tohum, makine gibi verim artırıcı girdilerin kullanımı düşük olduğundan verim değerleri de düşüktür (Sönmez, 2010: 51).

İl genelinde yapılan değerlendirmelerde il dışına olan göçlerin kırsal kesimlerde daha yaygın olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimlerde yapılan faaliyetlerde işgücüne sadece yaz aylarında, ürünlerin hasat edildiği dönemde ihtiyaç duyulmaktadır. Durumun böyle olması, mevcut iş gücünün hasat zamanı haricinde geçici olarak il dışına gitmelerine neden olmaktadır. İlde bu tür mevsimlik göçler oldukça yoğundur. İş imkânlarının azlığına karşılık çalışma çağındaki 15-64 yaş grubundaki nüfusun fazlalığı dikkat çekici bir sorundur. Özellikle nüfusun yaş yapısındaki bu eşitsizliğin gittikçe artması, insanları farklı arayışlara zorlamıştır. Ekonomik hayattaki durgunluk, ildeki fazla işgücünün büyük şehirlere yönelmesinde en büyük paya sahiptir. Bu da yalnız Muş ili değil bölgedeki göçlerin kaynağını oluşturmaktadır. Muş ilinde eğitim, yükselti ve arazinin engebeliliği gibi topografya faktörlerinin çoğu yerde tarımı kısıtlayıcı etki yaratmaktadır. Bunun yanında iklim şartları Muş ve çevresinde yetiştirme devresinin kısılmasına ve üretilebilecek ürünlerin çeşidinin azalmasına neden olmaktadır. Bu faktörler, Muş ilinde tarımı kısıtlayan temel fiziki coğrafya unsurlarıdır. Bunun yanında tarıma uygun ovalarda arazinin büyük kısmında taşlık sorununun olması yanı sıra drenaj sorunu da toprak kalitesini düşürmektedir. İlde Murat ve Karasu gibi büyük akarsu yataklarına uzak olan kesimlerde sulama sorunu hala önemini korumaktadır. Bütün bunlara bir de sermaye yetersizliğinden dolayı girdi kullanımındaki düşük değerler, arazilerin miras yolu ile parçalanması, çiftçilerin bilinçsizce ve geleneksel yöntemlerle tarım yapmaları gibi beşeri faktörler eklendiğinde bölgede üretim değerleri iyice düşmektedir (Sönmez, 2010: 52).

3.2. Kan Davaları

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin genelinde olduğu gibi Muş ilinde de (özellikle kırsal kesimlerde) kan davaları, nüfus hareketleri üzerinde etkili olan unsurlardan biridir. Nitekim Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki göçlerin nedenlerini konu alan bir çalışmada, kan davalarının bölgedeki göçler içindeki payı % 2,1 civarında belirlenmiştir (Akış ve Akkuş, 2003: 532). Bu çağdışı olayın hala yaşanıyor olması ildeki insanların geleneksel etkilerinden kopamıyor olmasının bir göstergesi olması yanında, eğitim, ekonomik ve kültürel anlamdaki bazı eksikliklerin etkili olduğu söylenebilir.

3.3. Sosyo-Kültürel Hizmetlerin Yetersiz Olması

İl genelinde meydana gelen göç olaylarının diğer bir nedeni ise sosyo-kültürelidir. Muş ilinde sağlık, eğitim ve kamu hizmetleri kısıtlıdır. Maddi durumu biraz daha iyi olan aileler, sosyal imkânlardan daha fazla yararlanmak ve daha rahat imkânlarda yaşamak amacıyla il dışına göç etmektedirler. Gerçektende sermaye sahipleri, konut inşa etmek istediğinde genellikle ileride yaşamayı düşündüğü batı bölgelerini tercih etmektedir (Başbüyük, 2005a: 282). Muş Üniversitesi'nin kurulmasıyla sosyal ve kültürel anlamda bir atılım beklenmekte ise de, halen üniversite ekonomik ve

kültürel açıdan bir çekim gücü yaratabilecek etkiye sahip değildir. Sinema, tiyatro gibi kültürel alanların eksikliği yanında okul, hastane vb. kuruluşlar ile çalışanlarının yeterli olmayışı; hizmet kalitesinin azalmasına da neden olmaktadır. Nitekim ilde ilköğretimde okul başına düşen öğrenci sayısı (195) Türkiye geneline (310) göre çok düşüktür. Fakat öğretmen sayısının düşüklüğü nedeniyle bu okullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 28 kişi iken, Türkiye genelinde 24'tür. Benzer durum ortaöğretim ve mesleki okullarda da görülmektedir. Ortaöğretim genelinde ilde okul başına düşen öğrenci sayısı 433 iken, Türkiye genelinde 453'tür. Bu okullarda derslik başına Muş'ta 39 öğrenci düşerken, Türkiye genelinde 28; Muş'ta öğretmen başına 29 öğrenci düşerken, Türkiye genelinde 16 öğrenci düşmektedir. Bu oranların ortaya çıkmasında okulların küçüklüğü ve öğretmen sayısındaki eksiklik önemli ölçüde etkili olmuştur (Sönmez, 2010: 53).

Bunlara ek olarak bölgeye gelen personelin büyük bir kısmı da yeni mezun olmuş, stajyer konumundadır. Nitekim meydana gelen ciddi rahatsızlıklarda hastanelerin donanım ve personel yetersizlikleri yüzünden hastalar, büyük oranda Van, Elazığ ve Diyarbakır gibi yakın illerdeki sağlık kuruluşlarına sevk edilmektedir. İldeki şehirlerde eğitim, sağlık ve bu kurumlarda çalışan personelin eksikliğine sinema, tiyatro, alışveriş merkezleri ile spor kompleksleri gibi bireysel ihtiyaçlara cevap verecek mekânların yetersizliği/yokluğu nedeniyle ilde şehrsel fonksiyonlarından olan sosyo-kültürel çekicilik oluşamamıştır. Dolayısıyla bölgeye çalışmaya gelen personelin çok büyük bir kısmı zorunlu hizmetini tamamladığında bölgeden ayrılmaktadır. Ayrıca bölgede maddi imkânları ve kül-tür seviyeleri yüksek olanlar ise daha iyi şartlarda yaşamak ve eğitim almak için göç etmektedir (Sönmez, 2010: 53).

3.4. Güvenlik Sorunu

İlde nüfus hareketleri üzerinde etkili olan bir diğer sosyal sorun ise 1980'lerden sonra özellikle kırsal kesimlerde ortaya çıkan güvenlik sorunudur. Muş ilinin büyük kısmı yüksek ve arızalıdır. Bu durum özellikle kış aylarında ulaşımı önemli ölçüde zorlaştırarak güvenlik güçlerinin terör olaylarına anında müdahale etme durumunu güçleştirmektedir. Böylece bölgedeki güvenlik sorunu, özellikle 1990'lı yılların başında artan terör olaylarına paralel olarak daha da artmış ve kırsal kesimlerden ildeki şehir merkezlerine ve il dışına göçler meydana gelmiştir. Bu göçlerin bir kısmı köylerin toplu boşaltılması şeklinde gerçekleşmiştir. Kızılağaç beldesine bağlı Kayalısu, Sağlık, Yamaç ve Yörecik dağ köyleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu göçler şu an itibarıyla tamamen durmuş durumda ve toplu boşaltılan köyler, devletin geliştirdiği çeşitli köye dönüş projeleriyle yeniden yerleşmeye açılmaya çalışılmaktadır. Nitekim yukarıda adı geçen köylerden Kayalısu ve Yörecik köyleri birkaç aile tarafından yeniden yerleşilmeye açılmıştır (Sönmez, 2010: 54).

3.5. Hızlı Nüfus Artışı ve Geleneksel Aile Yapısı

Muş ili genelindeki göçlerde etkili olan bir diğer sosyal sorun ise nüfus artışının yüksek olması, geleneksel üretim ve yaşam tarzıdır. Bu sorunlar birbirinin hem sebebi hem de sonucu durumundadır. Nitekim ildeki hızlı nüfus artışı doğumlar, ekonomik faaliyetler ve geleneklerin etkisi altında iken ekonomik faaliyetler ve yaşam tarzı hızlı nüfus artışına bağlı şekillenmektedir. İlde nüfus artış hızı il genelinde

homojen dağılışı göstermez. Şehir merkezlerinde geleneklerin etkisinin hafiflemesi, tarımsal işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, eğitim kalitesi ve seviyesinin biraz daha yükselmesi nüfusun doğal yoldan artış hızını düşürmektedir. Şehirlerin bu avantajlarına karşılık sosyo-kültürel ve ekonomik olarak bazı avantajlara sahip olmaları göçler yolu ile nüfuslanmalarını sağlamaktadır (Sönmez, 2010: 54).

Şehrsel alanların tam tersine kırsal kesimlerde erken yaşta evlilik, çok eşlilik, erkek çocuk isteği, fazla çocuğun güç olarak algılanması gibi geleneksel ile toprağı işlemek için işgücüne duyulan ihtiyacın fazla olması gibi ekonomik nedenler kaba doğum oranlarını arttırmaktadır. Bu duruma paralel olarak doğum oranları ve hane halkı büyüklüğü de artmaktadır. Muş ili ortalama hane halkı büyüklüğü (8,1) bakımından Türkiye (4,5) ve Doğu Anadolu Bölgesi (6,3) ortalamalarının çok üstündedir. Nitekim Muş, Türkiye’de hane halkı büyüklüğünün en yüksek olduğu ildir. Hane halkı büyüklüğü ve hanenin kompozisyonu hane halkı üyelerinin faydalanabilecekleri kaynakların üyeler arasındaki dağılımını dolayısıyla hane halkı üyelerinin refah düzeylerini etkilemektedir. Böylece hane halkı büyüklüğü ailelerin gelir seviyeleri, ikamet edilen konutların nitelikleri ve mülkiyet durumu ile beraber aile bireylerinin yaşam kalitesi üzerinde etkili olan en önemli unsurlardan biridir (Başibüyük, 2005b: 275). Hane halkının büyük oluşu doğal olarak Muş ilinde yaşayan bireylere daha düşük yaşam kalitesi sunmaktadır.

Muş ilinde hızlı nüfus artışı, gelenekler ve hane halkının büyüklüğü birçok sosyal olayı da beraberinde getirmiştir. Aile reisinin (bu genelde babadır) olan babanın ölümünden sonra toprakların çocuklar arasında paylaşılması ile işletmeler küçülmekte, üretim düşmektedir. Bunun yanı sıra hane halkının büyüklüğü bir ailede okur- yazar çağındaki çocuk sayısının fazla olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla aynı ailedeki çocuklardan yalnız bir ya da en fazla iki tanesi yükseköğrenim seviyesine kadar okumaktadır. Bu durum eğitimde olduğu gibi sağlık ve diğer sosyo-kültürel hizmetlerden de faydalanma oranını olumsuz etkilemektedir. Böylece bu durum il genelinde yaşam kalitesini düşürerek göçleri önemli ölçüde etkilemektedir (Sönmez, 2010: 55).

4. 1990 Sonrası Kırdan Muş İline Göç ve Değişen Siyaset

Muş merkezinde yaşayan insanlar kendilerini yerli olarak çağırır. Bu kelime ile yerliler yerli oldukları, yani ‘buraya sahip oldukları’ nı vurgusunu yeterince ifade etmedikleri hissine kapılınca, yani yerli kelimesi eksik kalınca, vurguyu artırmak için ‘öz’ kelimesini de işin içine katarlar. Bu durumda kendilerini ‘Öz Muşlu’ olarak ifade ederler. Esasta bu öz kelimesi, öz olmayı ayırma, kelimenin çağrışım alanından ise kentli olmama, duygusal anlamında (kelimenin sözlükten anlamı anlaşılmayan, hem kullanıcının hem de dinleyenin anladığı) ise hakikiyi sahteden ayırma işlevini görür. Kelimenin kendisi ayrıştırıcı bir karaktere sahiptir. Birlikte yaşanan yerde ‘buralı olmayı’ koşullara bağlar. Bu koşullar burada yaşanılarak gerçekleştirilecek koşullar değildir.

Muş kenti kimliği Ermenilerden kalma üzüm, yerlilerin konuştuğu Azeri ağzına yakın bir şive, ovasında yetişen lale, sofralarda kendilerine özgü köfte yemeği dolayımında oluşmakta. Kapalı bir tarım ve hayvancılık üzerine kurulmuş hayat tarzları, geçmiş yıllardan devir alınan adetler ve atasözleri ve deyişlerde kentin kimliğinin inşasında önemli bir faktör. Modernleşme ve göçle birlikte şehrin kimliği de

değişmektedir. Bunun en önemli belirtisi, seksenlerin sonlarında ‘uzak olan yerlerden’ (köylerden) Kürtçe türküler duyulurdu. Göçün yoğunluklu olduğu doksanlarda ise düğünlerin yarısı Türkçe yarısı da Kürtçe türkülerden oluşmaktaydı. Şimdi ise uzak olmayan yerlerden (şehir merkezinden), hep Kürtçe şarkılar duyulmakta. Kent yeni kimliğini en çok düğünlerde göstermektedir. Hayatın birçok alanına Kürtçe katılmakta, bu dili bilmeyen insanlar kentin yabancısı olmaktadır. Kentin yeni siyasal yüzünü kullanan diller daha iyi bir şekilde ifade etmektedir. Bu değişme ve kırılma kendini göçe borçludur.

Göç eden insanlar kenti değiştirdiği gibi kent de göç eden insanları değiştirdi. Aşirete bağlı dayanışma örneğine dayanan kan davaları kentin çeperinde dahi kendine yer bulamadı. İktidarı ele geçirip ondan istifade etme güdüsünün kabardığı seçim dönemlerini saymazsak, aşiret bağları gevşedi. Aşiret kent merkezlerinde siyasetten etkili olma özelliklerini kaybetmeseler bile, eğitim almış, siyasal tercihlerinde bireyselleşmiş insanlar üzerinde etkilerini kaybetmeye başladılar.

İlk dönemde göç eden evlerde hane sayısı 11-12 ortalamaya sahip iken, şimdi ise 6 ve 7 kişiye düşmüştür. Kırsaldan kente göç edenler, ilimizin genelde çeperinde yer almışlar veya daha önceden kentin önemli yerleşim yerleri olan mahallelerine de, eski oturanların oradan taşınmasından sonra, örneğin Dere Mahallesi, Murat Paşa Mah. gibi, göçmenler bu mahallelere yerleşmişler. Göç eden insanlar kendileri ile birlikte eski yaşam tarzlarının üzerinde asılı bulunduğu kültürlerini de getirmişler. Zorunlu göçe tabi olmayan diğer göçmenler, hazırlıklı geldikleri için şehrin merkezinde de ‘kaloriferli’ evlerde oturabilmekteler.

İsteyerek yapılan göçün temelde eğitim ve ekonomik etkenler yer almaktadır. Bu göçün nedeni aynı zamanda siyasal tercihleri birebir etkilemektedir. İsteyerek Muş Merkezine gelen insanlar anket analizinde de görüleceği gibi, eğitim imkânlarından yararlanmak veya iş bulmak amacı ile kırsalı terk etmişlerdi. Bu göçmenlerin kentle bütünleşmeleri oldukça kolay olmaktadır. Kentli nüfus bu göçmenleri kolayca kabul etmektedir. Çünkü bunlar kente yerleşmeden önce hazırlıklar yapmış, ev edinmiş, kentle bağlantıları da geçmişten beri iyi olan, kentte birlikte yaşama kültürüne yakın, nispeten ekonomik geliri olan kişilerden oluşmaktadırlar. Bunlar köyle olan irtibatlarını kesmedikleri için, temel bazı ihtiyaçlarını köyden temin edebilmektedirler. Yerli halk bunları terör olaylarından kaynaklanan gerekçelerle, bunları dışlamamaktadır. Bu olumlu tepki onları kolayca kentin hayatına adapte olmalarının yolunu açmaktadır. İsteyerek göç edenler kentin her yerinde kendilerine ev edinebilmekteler. Bu kesim siyasi tutum ve davranışlarında karalı olmamakta, seçmen davranışları dalgalanma göstermekte, aşiret ve muhafazakârlık duyguları zorunlu göç edenlere göre daha yoğunlaşmakta, bazen bir partiye bazen de diğer bir partiye aşiret ve dini düşüncelerinin etkisi ile oylarını vermekteler. Radikal özelliklerinin olmaması, göç ile beraber derin ve köklü değişiklikler yaşamamalarına bağlanabilir. Bu göçmen köylerinden sökülüp atılmadıkları için kızgınlık ve köklü değişimin talebi olan radikal düşüncelere sahip değiller. Gönüllü göçmelerin özelliklerini şöyle ifade edebiliriz.

- Siyasal tercihleri dalgalıdır.
- Etkiye açıktır. Temel etkileyen husus din ve aşirettir.

- Kentte hazırlıklı geldikleri için kente dağılımları da düzensizdir. Belli bölgelerde ve mahallelerde yoğunlaşmamışlardır.

- Bütün bir aile ile kente yerleşmemiş olabilirler.
- Yukarı tabakaya doğru dikey hareketlik umutları fazladır.

- Çocuklarının eğitimi ile zorunlu göç edenlere göre daha fazla ilgilidirler.

İlk göç dalgaları 1990'ların ortalarında olduğu gözükmetedir. Güvenlik nedeniyle ya kamu zoruyla ya da kendilerini çatışmanın içerisinde bulmamak için zorunlu bir şekilde yaşadıkları kırsal kesimleri terk ederek kentin çeperlerine ellerindeki tarımsal mülkü paraya çeviremeden, göç etmek durumunda kalmışlardır. Yeni gelenlerin bazıları kentteki yoksul mahallelere yerleşmişlerdir. Buralarda yaşam bir ailenin ancak temel ihtiyaçlara cevap verebilen eski bir evin ya da ucuz bir arsa üzerine henüz inşaatı bitmemiş evler kiralanması şeklinde tezahür etmektedir. İlimizde yaşanan yoksulluğun en derini bu yerlerdeki. Bazı evlerin sıvası bitmemiş durumda iken, diğer evler ise hane sayısının barındırmayacak kadar küçüktür. Bazı evlerde ise birden fazla aile barınmaktadır. Bunlar yoksul ve harap mahallelerde yoğunlaşarak mekânsal bir yoğunlaşmayı beraberinde getirirler. "Köyle bağın tamamen kopması ve köyün kente entegrasyon sürecinde sağlayacağı destekten yoksun olunması; ailenin genci, yaşlısı, kadını ve erkeği ile topluca göç etmesi; kitlesel bir göç olması; göç kararının çok kısa bir sürede ve dışsal etmenlerin dayatmasıyla alınması, bir diğer deyişle psikolojik ve maddi anlamda hazırlıksız bir şekilde göç sürecinin başlaması; göç eden kesimin kırsal yaşam deneyimli olması nedeniyle kentlerde kullanabileceği bir bilgi ve beceriden mahrum olmasıdır" Önemle vurgulanması gereken bir diğer nokta da, zorunlu göçün ekonomik yapıda müthiş bir bozguna neden olduğu neo-liberal dönemde ortaya çıkmış olması, Yine bu dönemin başat özelliklerinden biri olan artan mekânsal ayrışma da toplumda sınıfsal ve mekânsal kutuplaşmaları ivmelendiren bir etmendir. Yalnızca zorunlu göç mağdurları böylesi bir kutuplaşmadan etkilenen kesim değildir; ancak bu göç dalgasının etnik temeli ve yoksullaştırıcı etkisi, toplumun diğer kesimlerine göre onları daha kırılgan bir hale getirmekte, bahsettiğimiz sınıfsal ve mekânsal ayrışmaya etnik bir vurgu yapmaktadır"(Kentsel Yok..Göç. Sos.Pol.Kom. Rap., 2009: 57).

Bu göçün siyaseten doğurdukları sonuçlar diğer göçlerin sonuçları ile karşılaştırılmaz. Çünkü bu göçün sebebi ne ekonomik ne de iş bulmak ile ilgili olup, bu göçün karakterini belirleyen temel unsur göçün siyasal özelliğidir. Bu göçün temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

- Hızlı ve ani olması
- Kırsal ile iletişimin tamamen kopması
- Aile bireylerin toplu göç etmesi
- Kent hayatı hakkında bilgisinin olmaması
- Göçün çoğu kez yönünün belirsiz olması
- Göçün etnik temelinin ağır basması, dışlanmayı ve 'Kürt evi' gibi 'Kürt komşumuz' tabirlerinde görüldüğü gibi, etnik temelde ayrışmayı ve göç etnik kimliklerin politize olmalarını sağlar.

Bu faktörleri tek bir çatı altında toplarsak kentin çöküntü alanlarında yaşanan fakirlik diyebiliriz. Ülkemizde sınıfsal denilen (evsiz barksız, kimsesiz) gurupların fazla olmamasına karşın, bazı araştırmacılar zorunlu göçe tabi olan kimseleri bu grupta değerlendirebileceğimizi söyler (Adaman-Keyder, 2005: 39). Zorunlu göç hızlı ve anidir. Bu bireylerin hem

psikolojik hem de maddi açıdan varacağı yere hazır olmaması anlamına gelir. Yani kişinin kaybettiği bir dünyası var, ama onun yerine bulacağı, alacağı bir dünyası yoktur... Evinden kente para edecek hayvanlarını da götüremez. Terk ettiği tarla ve bahçesini satacak kimseyi de bulamaz. Bazı durumda evindeki eşyaların bir kısmını yanında götürebilir. Birkaç kilim, tencere tava... Köyle ilişkilerin tamamen kesilmesi bu göç olgusunu dramatize eden diğer bir yandır. Köy artık gidilemeyendir. Gidememek onu kuşattıkça, siyasal tercihleri daha da radikalleşir. Ülkemizde 1950'lerden itibaren gözüken iş amacı ile kentlere göç eden kişilerin bazı temel ihtiyaçlarını köyden karşılayarak şehre tutunma, köyden ekonomik olarak destek alma özellikleri, zorunlu göçe maruz kalanlarda yoktur. Köyle irtibatı kesmek, duygusal boyutlarından daha çok ekonomik sonuçları ağır olan bir durumdur. Bu özellik kendinin diğer göç olgusunun sonuçlarından kendini ayırır. Köy bütün isteğe bağlı göç olaylarında bireyin şehirde yaşamasına kolaylık sağlar. Çünkü göçmen bahar ayında tarlasının ekmek, güz ayında ise hasadı kaldırmak için köyüne gider. Evinin birçok temel ihtiyacını köyden karşılamaya çalışır. Köy onun kent içinde küçük bir gelire, hayatını idame etmesini sağlar. Aile bireylerinin de topluca göç etmesi de zorunlu göçün belirgin özelliklerindendir. Öncü bireylerin sonradan gelenlere kolaylık olsun diye, mesken ve iş hazırlaması gibi kolaylıklar bu göç olgusunda yoktur. Yani fakirlik ve yoksulluk ailenin ortak kaderidir. Köy hayatına yaşamış bireyin bir gün aniden pek bilgisi olmadığı kente göç etmesi de bu göçün diğer olumsuz özelliğidir. Bildiği yerden bilmediği bir kente göç, göçmeni bir endişe ve belirsizlik çemberine çekerken, karakterine ürkeklik ve çekingenlik yamalanır. Göçmen bir gece veya gündüz evini terk ederken, yönü hakkında tek bildiği şey 'buradan öteye'dir. Bu göçün en dramatik kısmı nereyi terk ettiğini bilen göçmen, nereye gideceğini bilmemesidir. Hepsinin sonunda fakirlik ve umutsuzluk bulunan bütün tercihler birbirine yakın gözükür. Nereye gitmek ne fark eder ki... . Bütün bu fakirlik ve belirsizlik üzerine yaşadıkları yerlerde ön plana çıkan etnik kimlikler ile göçmenler ve kentin halkı birbirlerini 'potansiyel düşman' olarak görme eğilimine sahip olabilirler.

Zorunlu göçe tabi olan kitlelerin siyasal davranışlarını şöyle toplayabiliriz.

- Gençlerin ve yaşlıların siyasal tercihleri arasında uyumsuzluk göze çarpmaktadır.
- Gençlerin siyasal tercihleri daha radikal özellikler göstermektedir.
- Gençlerin siyasal tercihleri istikrar gösterirken, orta yaş üstü kesimde ise dalgalı bir tercih özelliği göze çarpmaktadır.
- Gençler üzerinde aşiret temelli siyaset etme biçimi yerine ulus temelli siyasal tercihlere bırakırken, orta yaş üstü kişilerde dini eğilimlerle, yurtseverlik eğilimleri baş başa giderken, bazen aşiret hassasiyetleri de siyasal tercihlerine etki etmektedir.
- Gençlerin kimlik tanımlarında Kürtlük önemli bir özellik taşır.
- Göçün zorunlu, hazırlıksız ve ani olması gençlerin tercihlerinde radikalleşmeye yol açmakta.
- Orta yaşın üstü muhafazakâr tabiri kimliklerini ifade etmede yeterli olurken, gençler ise Kürt muhafazakârlığını tercih ediyorlar.

Kaynakça

- Adaman Fikret, Keyder Çağlar, (2005), "Poverty And Social Exclusion In The Slum Area Of Large Cities In The Turkey", Brüksel, European Commission.
- Akış, A. Ve Akkuş, A. (2003), "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (Gap) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: 10
- Akşit, Bahattin, (1997), "İç Göçlerin Nesnel Ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış", Ahmey İçduygu Ve Diğerleri (Der.), (1998), Türkiye'de İçgöç, İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Akşit, Bahattin, (1999), "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler", Oya Baydar (Der.), (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Avcı, S. (2003), "Gelişimi Ve Sorunları Açısından Türkiye'de Şehirleşme". Sırrı Erinc Sempozyumu 2003 Coğrafya Genişletilmiş Bildiri Özetleri: 218-225. İstanbul.
- Başbüyük, A. (2005a), "Doğu Anadolu Bölgesinde Nüfusun Cinsiyet Ve Yaş Yapısı". Doğu Coğrafya Dergisi 14.
- Başbüyük, A. (2005b), "Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüklerinin Dağılışı". Doğu Coğrafya Dergisi 13.
- Diñç, Adem, (2007), "Yurdumuzda İç Göç", <http://www.paylasimcenneti.com/yurdumuzda-ic-goc-t4242.0.html;wap2>, (08.09.2013).
- Güler, Birgül A., (2005), Yeni Sağ Ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Gürbüz, M. Ve Karabulut, M. (2008), Kırsal Göçler İle Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi, Türk Coğrafya Dergisi 50: 37-60.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2006), "Türkiye'de Göç Ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara.
- İçduygu, Ahmet, Turgay Ünal, (1997), "Türkiye'de İç Göç Sorunsal Alanları Ve Araştırma Yöntemleri", Ahmey İçduygu Ve Diğerleri (Der.), (1998), Türkiye'de İçgöç, İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci, (1999a), "Bir Ülke, Bir Aile Ve Birçok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği", Oya Baydar (Der.), (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci, (1999b), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", Oya Baydar (Der.), (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu Ahmet Ve Turgay Ünal, (1998), "Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları Ve Araştırma Yöntemleri", Türkiye' De İç Göç Konferansı Bolu-Gerede 1997, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İlkkaracan, İpek, Pınar İlkkaracan, (1999), "1990'lar Türkiye'sinde Kadın Ve Göç", Oya Baydar (Der.), (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Karpat, Kemal H., (2003), Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik Ve Sosyal Özellikleri, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Türkiye Ekonomik Ve Tarih Vakfı Yayınları.
- Kartal, S. Kemal, (1992), Ekonomik Ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara: Adım Yay.
- Kazgan, Gülten, (1999), "1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme", Oya Baydar (Der.), (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay. Kentsel Yoksulluk, Göç Ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu, 2009, Nisan (Bayındırlık İ.Bakanlığı)
- Kızılçelik Sezgin, (1997), "Mersin'e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum Ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Özcan, Yusuf Ziya (1998), "İçgöçün Tanımı Ve Veriler İle İlgili Bazı Sorunlar," Konferans: Türkiye'de İçgöç; 6-8 Haziran 1997, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Ocak.
- Özdemir, Hakan, (2012), "Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 30, Kırğızistan.
- Peker, Mümtaz, (1999), "Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı", Oya Baydar (Der.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Sönmez, Mehmet Emin, (2010), " Muş İlinde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri Ve Sonuçları", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 55, İstanbul.
- Tekeli, İlhan, (1998), "Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi," Konferans: Türkiye'de İçgöç; 6-8 Haziran 1997, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Ocak, S. 7-21.
- Tekeli, İlhan Ve Leila Erder (1978), Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları,
- Tuzcu, Pınar (2008), "Zorunlu Göç Ve Küresel Dönemde Değişen Nitelikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Y. Lisans Tezi, Kocaeli.
- Tüfekçi, Suat, (2002), "Göç Olgusu, Kentleşme Ve Türkiye'de Göç Hareketleri", <http://www.forumex.net/tarih/54325-goc-olgusu-kentlesme-ve-turkiyede-gochareketleri>. Html, İndirilme Tarihi: 06.09.2013.
- Tümertekin, E. (1994), Beşeri Coğrafya Giriş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi Ve Film Merkezi.
- Tümertekin, E. Ve Özgüç, N. (1997), Beşeri Coğrafya İnsan – Kültür-Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, Erol, (1977), "Türkiye'de İç Göçler Üzerine", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, No: 68.
- Vergin, Nur, (1986), "Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik Ve Siyasal Sonuçları", Sisav (Der.), (1986), Hızlı Şehirleşmenin Yaratdığı Ekonomik Ve Sosyal Sorunlar, İstanbul: Sisav Yay.